

Francesc Vallverdú i la sociolingüística catalana a través dels nostres encontres

La tasca que em varen confiar els organitzadors d'aquest acte no és gens fàcil: parlar a la vegada de la persona de Francesc Vallverdú i de la sociolingüística catalana, però, sobretot, fer-ho a través de les meves impressions subjectives. El perill més gran és que aquestes prenguin massa importància. Espero evitar aquest escull. És clar que parlaré sobretot del sociolingüista, tot i que sigui conscient de la trajectòria de Francesc Vallverdú com a editor, i també com a poeta i traductor literari; estic segur que hi ha altres persones més aptes per a parlar d'aquells vessants de les seves activitats. D'altra banda, la nostra relació començà quaranta-set anys enrere, ja fa molt de temps.

1. EL PRIMER MOMENT: 1968 I UNS ANYS MÉS TARD

La primera vegada que el vaig trobar va ser per Pasqua Florida, l'any 1968, quan vaig fer, amb algunes companyes d'estudis, des de Montpeller, on jo estudiava en aquell moment, un viatge cap a Catalunya i Andorra. Robert Lafont, el nostre professor comú, ens va aconsellar de contactar-lo, i fer-ho va resultar fàcil. Recordo un home jove, ell tenia llavors trenta-dos anys, amb cabells molt negres, i d'una gran vivacitat. Sabíem sobretot que era poeta, amic de Lafont, i que treballava en una editorial catalana. Jo llavors entenia encara amb dificultat la llengua, el meu català era passiu i sobretot bastant dolent, i ell parlava amb tanta rapidesa que bona part de les seves idees se m'escapaven. Ell, més tard, no se'n recordava, d'aquest primer encontre; és normal, jo acompanyava les col·legues i servia sobretot de conductor, no sabia dir quasi res en català, era a l'ombra del grup.

Llavors era el moment de la publicació de *L'escriptor català i el problema de la llengua*, llibre que em deixaria una impressió duradora. Durant la nostra estada,

em vaig procurar el llibre; de fet, aquest va ser el primer llibre científic en català que vaig llegir. Continuo pensant que és un llibre molt important, un llibre amb el qual l'autor obria el camí cap a una nova reflexió sobre la relació entre escriptor i llengua utilitzada, sobretot respecte a altres publicacions en llengües amb més parlants i lectors. Haig de dir que les seves idees han estat sempre presents quan he treballat sobre la qüestió de la tria de la llengua d'escriptura per part dels autors.

Però el que el 1968 encara no sabia era que aquell era el moment del naixement de la sociolingüística catalana, que en pocs anys tindria una importància real en el si d'aquesta disciplina, globalment encara relativament recent. Avui, tinc la impressió que es va nodrir sobretot de tres fonts: la primera, des del punt de vista històric, seria l'enquesta d'Antoni Badia i Margarit sobre *La llengua dels barcelonins*, llibre el primer volum del qual fou publicat el 1969, però els treballs preparatius havien començat, com diu el mateix Badia, el 1962 quan tornava dels Estats Units. La segona font seria el vessant valencià, amb els treballs, sobretot teòrics i en un cert sentit especulatiu, d'Aracil i de Ninyoles, pocs anys més tard. El llibre d'aquest últim, *Conflicte lingüístic valencià*, petit en dimensió però d'una gran importància per a això que més tard s'anomenaria *sociolingüística perifèrica*, es va publicar el mateix any 1969. La tercera font de la sociolingüística inicial catalana —penso jo— és l'obra de Francesc Vallverdú, amb el llibre ja evocat, però també amb el títol *Dues llengües, dues funcions?*, de 1970, i *El fet lingüístic com a fet social*, de 1973. Al costat de les seves immenses lectures i profunds coneixements, Vallverdú hi aportava una consciència social aguda que tenia en compte la integració del conjunt d'habitants de Catalunya a la comunitat de parla i de cultura. Quan el Grup Català de Sociolingüística es creà formalment, a la Universitat d'Estiu de Prada l'estiu de 1973, a fi de poder participar en el Congrés Mundial de Sociologia de Toronto de 1974, Vallverdú n'era naturalment un dels membres fundadors, tot i que no pogué participar-hi perquè la dictadura, a causa del seu engatjament polític, no li va permetre viatjar.

Era un moment en el qual nosaltres, joves lingüistes forasters, amb preocupacions socials i, doncs, amb interessos per la sociolingüística, que començava a guanyar importància —i, cal dir-ho, especialment interessats per una sociolingüística engatjada—, començàvem a llegir amb molta il·lusió els textos que ens arribaven dels Països Catalans. Vallverdú ens interessava particularment perquè tenia aquesta preocupació d'allò *social*, que per a nosaltres era molt important també. Ell tenia un enfocament gairebé poètic de la llengua, amb uns raonaments sociolingüístics molt pràctics. Potser no és sorprenent que Vallverdú sigui l'autor català més citat dins la meva tesi, de l'any 1974.

2. EL MOMENT DE L'ANTOLOGIA: 1977-1979

Una vegada mort el dictador, semblava començar una nova època: la Transició, avui una mica idealitzada, perquè totes les esperances semblaven permeses. L'ordre antic es desfeia i en començava un de nou que encara no existia. Coneixem totes i tots la història dels compromisos de 1977-1979 i sabem que moltes de les esperances no es van realitzar. Per això, la situació entre catalans i espanyols és tan complicada avui. Però en aquells temps es tractava sobretot de construir una societat renovada. Vallverdú hi va participar d'una forma molt activa: *La normalització lingüística a Catalunya*, de 1979, i *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*, de 1980, són dos llibres en els quals l'autor expressa clarament la seva esperança d'arribar a aquesta *normalització*, terme que li importava tant. Cal dir que aquest terme fou creat per Lluís V. Aracil i té una trajectòria molt llarga en la sociolingüística —en general en el mateix sentit que Vallverdú li va donar. D'altra banda, recordo que ell em va mostrar els primers exemplars d'una sèrie il·lustrada de quaderns, *Recuperem la nostra història*, destinada a reintroduir a la societat catalana els moments més importants de la seva història, silenciats sota la dictadura.

En aquest període, el juliol de 1977, se celebrava a Perpinyà el Seminari Internacional de Sociolingüística. Després del congrés de Toronto, aquest seminari proporcionava a la sociolingüística catalana la possibilitat d'una presentació pública, sobretot durant una sessió nocturna en la qual el Grup va presentar algunes de les seves posicions (Badia i Margarit, Torres, Aracil, Bernardó). Molts dels membres del Grup hi van participar. Aquelles dates coincidien amb el moment de negociacions secretes (que no eren tan secretes) entre el Govern espanyol i els catalans a l'exili, sobretot amb el president Tarradellas. Una part d'aquestes negociacions es feia no lluny de l'indret del Seminari. Recordo que una matinada, molt d'hora, els catalans presents van anar a saludar el president, tot just arribat de Ginebra. En un cert sentit vaig veure l'acabament d'aquestes negociacions al moment de la clausura del Congrés de Cultura Catalana, al final de novembre de 1977 a Barcelona, en el qual Vallverdú tenia un paper important.

Durant el Seminari vaig concebre la idea de fer una antologia de textos de sociolingüística catalana en alemany. Quan en vaig parlar amb Antoni Badia i Margarit (no recordo exactament quan va ser, a Perpinyà o més tard a Barcelona), ell m'encoratjà a fer-ho, i jo hi vaig posar fil a l'agulla: vaig formar un nucli de traductors a Münster, vaig fer la tria dels textos, vaig cercar un editor, etc. Això significava una relació constant amb els membres del Grup per veure les seves reaccions a les meves idees, per rebre textos que no tenia i per completar la meua informació en general. Mai no oblidaré un dels nostres encontres, crec que va ser la primavera de 1978: l'amic Gentil Puig i Moreno m'acollia a casa seva i jo tenia una cita amb Badia, Vallverdú i Torres en un restaurant no gaire lluny de la Rambla de Barcelo-

na. Per diverses raons alienes a la meua voluntat —entre d'altres, un col·lapse a les línies de metro— vaig arribar amb quaranta minuts de retard al lloc indicat —i això amb una persona com Badia i Margarit, que una vegada s'havia excusat ferrosament per un retard de «dos minuts i mig», i jo que sempre he tingut tant en compte la puntualitat (un vici prussià que tinc)—, i el que menys inquiet estava era Francesc Vallverdú. Recordo amb detall aquest dinar, on es va discutir molt i els vaig demanar textos i informacions concretes; cada vegada, quan demanava alguna cosa, Francesc Vallverdú reflexionava un instant i després deia: «És factible, el tindràs aviat». I m'ho va enviar tot molt ràpidament. Des d'aquell dia la paraula *factible* forma part del meu vocabulari actiu en qualsevol llengua.

La publicació del llibre i la bona acollida que el va seguir, i no només a Alemanya, van fer que les nostres relacions s'intensifiquessin. Crec que és en aquell moment quan va néixer la nostra amistat vertadera. Per una banda, vaig anar entenent que més tard assumís les funcions de president del Grup Català de Sociolingüística i de director de la redacció de *Treballs de Sociolingüística Catalana* i moltes altres tasques amb capacitats organitzatives. Per altra banda, em sorprengué una mica que no entrés a la Secció Filològica de l'IEC fins al 2002. Sempre em feia molta il·lusió de treballar en algun assumpte amb Francesc Vallverdú, perquè sabia que les coses amb ell es feien a fi de bé.

3. EL MOMENT DE LA TRADUCCIÓ: 1992-1993

La meua nominació a Viena, el 1986, paradoxalment va tancar, per alguns anys, el període en què podia anar a Barcelona de forma regular. Les tasques a casa em van ocupar tant temps que la meua presència a Barcelona va ser molt més esporàdica i inferior al que esperava. Tot i així, vaig poder participar en el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, el 1986, i vaig estar-ne al corrent sobretot a través de lectures. Recordo sobretot la petita però important publicació d'en Francesc *Elocució i ortologia catalanes*, de 1986. Va ser en aquest moment que vaig adonar-me que ell tenia una tasca importantíssima per tal d'assegurar una certa correcció en el llenguatge usat als mitjans de comunicació a Catalunya.

El 1990 vaig publicar el meu llibre *Multilingüisme social*, que va rebre una acollida bastant positiva. Vaig pensar que potser tindria un cert interès per als catalans. El vaig enviar a en Francesc, i la resposta va ser de seguida positiva. Pocs mesos més tard tenia el primer exemplar de la versió catalana a les meves mans. Confesso que va ser una gran alegria per a mi. Encara que per un cert temps foren esporàdiques, les nostres relacions guanyaven en intensitat i cada vegada que ens vèiem poques paraules eren suficients per a saber que estàvem d'acord sobre moltes qüestions.

4. REENCONTRES MÉS REGULARS: 2004-2013

La situació va canviar novament quan els editors de les *Obres completes* de Pompeu Fabra, el prematurament mort Joan Solà i Jordi Mir, ens varen demanar, a en Francesc i a mi, d'escriure junts la introducció de la part (més) sociolingüística del conjunt. Em sembla que va ser el 2003 o 2004. El repte era considerable: calia parlar de sociolingüística en un període en què el terme encara no existia, doncs *sociolinguistique avant la lettre*. D'altra banda, la lingüística ha tingut sempre un vessant social (i històric) i moltes de les reflexions de Fabra avui serien clarament considerades com a sociolingüístiques. Era clar que aquest objectiu demanava una coordinació molt precisa entre nosaltres dos. Jo tenia previst de passar uns dies a Barcelona, a la tardor de 2004, i en Francesc em va convidar a casa seva, on vàrem intercanviar durant llargues estones les nostres possibles aportacions al projecte (i moltes coses més). Aviat acordàrem la manera de treballar i jo em vaig posar a redactar la meua part sense esperar més, però en Francesc, més al corrent de les coses, va trigar encara una mica a fer-ho i, de fet, tenia tota la raó: finalment el volum amb els textos sociolingüístics va ser el darrer publicat, el maig de 2013. Ell va saber treballar amb moltes menys pèrdues d'energia que en el meu cas... La col·laboració entre dos autors és sempre una cosa bastant difícil, però crec que no sols vàrem produir un text que responia a la demanda, sinó que també aquest treball en comú ens va produir moments molt agradables. Des de la perspectiva d'avui em plau especialment que en Francesc hagi vist el volum definitiu i que, plegats, poguéssim fer un treball tan satisfactori.

Al mateix temps, en Francesc em va encomanar altres tasques científiques: una contribució a la Segona Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit (celebrada el 20 d'octubre de 2005), amb el títol «Cap a on va la sociolingüística?», i una intervenció per al Simposi Internacional sobre el Català al Segle XX, en el marc del Centenari de l'Institut d'Estudis Catalans, que tingué lloc del 24 al 26 d'octubre de 2007. Aquestes dues conferències, organitzades per Francesc Vallverdú, ens varen permetre intercanviar les nostres opinions sobre moltes qüestions, científiques, socials i altres. A més, ell va ser curador de la Commemoració del Centenari del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que es va celebrar l'any 2006. Va ser en aquests moments quan vaig copsar novament l'amistat profunda entre Francesc Vallverdú i Antoni M. Badia i Margarit. Cada vegada que els veia junts, tenia la impressió d'una proximitat molt gran, encara que ideològicament no compartissin sempre les mateixes opinions. Aquesta mena de complicitat, respectant al mateix temps les distàncies, m'ha causat sempre una impressió molt forta.

La col·laboració no era unilateral: Francesc Vallverdú va participar amb textos importants en els volums que els meus col·laboradors em van dedicar en diverses

etapes biogràfiques, va venir a Viena per al Col·loqui «El discurs sociolingüístic actual català i occità», celebrat a inicis del juny de 2005, i va repetir la seva presència al 22è Col·loqui Germano-Català/22. Katalanistentag, que tingué lloc, també a Viena, del 23 al 26 de setembre de 2010, en la part (socio-) lingüística amb el tema «El concepte de Països Catalans». Sempre impressionava per la claredat de la seva argumentació i de les seves posicions. Els productes de les seves reflexions mereixen, sobretot avui, una lectura atenta i renovada.

Un moment particular de la nostra relació va ser quan la Fundació Congrés de Cultura Catalana, el president de la qual era en Francesc des del 2003, el Govern d'Andorra i la Fundació Ramon Llull em van atorgar el 22è Premi Internacional Ramon Llull, el 18 de desembre de 2012 a Andorra. Junts vam fer el viatge d'anada i tornada des de Barcelona, i aquests dies que vàrem passar junts vam parlar molt, sobretot sobre la situació de Catalunya. Abans li havia enviat el text de la meua conferència de cloenda del 23è Col·loqui Germano-Català, que es va celebrar a Berlín i a Leipzig, i ell em va enviar la seva *Meditació perplexa d'un sobiranista moderat*, datada de l'1 de novembre de 2012, un text que mostra perfectament la complexitat i la pluralitat de factors que entraven en les seves consideracions. Vàrem discutir llargament sobre les nostres posicions respectives, i la impressió que em queda és la d'una preocupació social constant de part seva. Ell no pensava en termes d'independència o d'autonomia, sinó en les possibilitats de coexistència de grups diferents, una lliçó que Europa hauria d'aprendre aviat. Pensava en la gent que lluita per la seva existència, lluita especialment aferrissada des de la crisi de 2008. Quan la Universitat Oberta de Catalunya, el maig de 2014, em va demanar una contribució per a la celebració dels quinze anys de la càtedra de català, les seves reflexions fonamentaren una part important (encara que de forma subterrània, ara ho noto) en l'elaboració de la concepció que vaig presentar.

El 17 d'octubre de 2013, els organitzadors del Congrés de l'Association Internationale d'Études Occitanes, previst per al mes de juny de 2014 a Lleida, em varen convidar a participar en una presentació del Congrés a la Generalitat, representada pel conseller de Cultura. Vaig fer el viatge, i vaig escriure a en Francesc per dir-li que hi seria tal dia i que em faria il·lusió de veure'l. Tenia problemes amb altres compromisos que ja havia acceptat, però finalment ho vàrem poder arreglar per sopar junts. Va ser un moment d'intercanvi intel·lectual i personal molt intens. Ell es trobava amb bona salut, mai no hauria pensat que seria la darrera vegada que ens trobaríem. Quatre dies més tard, em va enviar un exemplar del seu llibre *Apunts i contrapunts sociolingüístics*, amb una dedicatòria molt cordial i emocionant.

Em sembla que la sociolingüística catalana dels anys seixanta i setanta va ser un fenomen molt particular, que unia elements que avui no sempre van junts: una pràctica científica rigorosa, lectures àmplies, innovacions importants —sense ella

la sociolingüística perifèrica hauria hagut d'«inventar-se» d'una manera diferent. Tots aquests elements anaven junts amb un compromís cívic que és molt difícil de retrobar dins les activitats científiques d'avui, almenys en molts països. La privatització creixent de bona part de la recerca científica és una de les raons importants; la inseguretats existencial sobretot dels joves investigadors, una altra. Potser caldria investigar les condicions actuals de la investigació científica, però de manera —jo diria— partisana, més o menys clandestina, perquè avui caldria refundar una ciència crítica en el veritable sentit de la paraula. Francesc Vallverdú va contribuir a fer entrar aquest element crític en la sociolingüística catalana —i en la sociolingüística en general— i el va mantenir quan ja començava a afeblir-se en altres indrets. Va fer una «lingüística social», si em puc permetre d'utilitzar el terme preferit per una part de la sociolingüística francesa, la de l'escola de Rouen, canviant-lo una mica, i insistint en el contingut social de cada acte d'emancipació que la sociolingüística pot contenir; Francesc Vallverdú pensava que la sociolingüística havia de contribuir a l'alliberament de l'ésser humà i no al canvi d'un sistema opressiu per un altre. Crec que això és el nucli de les seves concepcions sociolingüístiques. I crec que seria bo de no oblidar aquest compromís personal seu, sigui la situació històrica que sigui.*

GEORG KREMnitz
Secció Filològica

* Agraïxo a Pia Jardí la lectura atenta del meu text. Però és evident que tots els errors que hi subsisteixen són de la meua responsabilitat.